

IĞDIR – KARAKOYUNLU’DA EL MOTİFLİ MEZAR TAŞLARI

Grave Stones With Hand Motif on the Iğdır / Karakoyunlu

Muhammet ARSLAN*

ÖZ

Türk topluluklarının hemen hepsinde gördüğümüz tarihi mezar taşları, biçimsel özelliklerinin yanı sıra üzerinde taşıdıkları bezeme unsurlarıyla dikkat çekerler.

Iğdır’ın 15 km. kuzeydoğusunda yer alan Karakoyunlu İlçesindeki tarihi mezar taşları da, özellikle üzerlerindeki el motifleri ile, Anadolu’da çok fazla görülmeyen bir grubun örneklerini oluşturmaktadır.

Peygamber Efendimize ve onun Ehl-i Beytine olan sevgisinin bir ifadesi, Hz. Hüseyin’in taşıdığı İslam sancağının yere düşmediği ve mezarda yatan kişinin maharetli oluşu gibi sembolik ifadelerle açıklanabilen el motifleri, Karakoyunlu ilçesindeki üç ayrı mezarlık alanında baş şahidelere işlenmiştir.

Anahtar Sözcükler : Iğdır, Karakoyunlu, Mezar, El, Motif.

ABSTRACT

Historical grave stones, we have seen at almost every Turk groups, attract attention with their formal aspects besides their ornaments.

Grave stones, which have been placed in Karakoyunlu District, 15 km. north-east of Iğdır, especially with their hand motives, have composed examples of a group, has not seen in Anatolia, mostly.

Hand Motives, which can be explained with the Prophet Mohammed, his love to Ehl-i Beyt, skill of dead person and the flag of Islam has not fell down, carried by Hüseyin were embroidered on three different main stones in Karakoyunlu District.

Key Words : Iğdır, Karakoyunlu, Grave, Hand, Motif.

Sanat Tarihi bilimi içerisinde yer alan mezar taşları, mimari yapılarının yanı sıra özellikle de üzerlerinde taşıdıkları, ölümden öncesi hayata dair ipuçları ve ölümden sonraki hayata ait dileklerin yer aldığı sembolik bezemeleriyle adeta konuşarak Türk kültür tarihine ışık tutan önemli varlıklardır.

* Adıyaman Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Böl. Arş. Gör.

Türk topluluklarında, tarihlerinin başlangıcından beri var olan ve günümüze kadar dönem ve bölge özelliklerinin etkisiyle farklılıklar göstererek gelebilen tarihi mezar taşları, Anadolu'nun hemen her yerinde karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde, serhat şehrimiz Iğdır'ın 15 km. kuzeydoğusundaki Karakoyunlu İlçesinde yer alan mezarlıklarda da, koç-koyun heykeli formlu mezar taşlarının yanı sıra, üzerinde el motiflerinin yer aldığı mezar taşları da yer almaktadır (Foto : 1-2).

Foto 1 : Iğdır – Karakoyunlu Açık Hava Müzesi'nden Görünüm.

Foto 2 : Iğdır – Karakoyunlu Açık Hava Müzesi'nden Görünüm.

İki yıl öncesine kadar adeta bir mezbelelik durumunda olan Karakoyunlu tarihi mezarlık alanında, Karakoyunlu Belediye Başkanı Sayın Ziyat Ali DELİKTAŞ'ın büyük özverileri neticesinde, ikisi Açık Hava Müzesi, biri de Belediye Mezarlığı olmak üzere, toplam üç mezarlık oluşturulmuştur¹.

Konumuz olan ve Anadolu da pek rastlanılmayan tarihi mezar taşlarındaki el motiflerinin, tarih öncesi çağlardan itibaren hem sembolik hem de dinsel anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadırlar. Geniş anlamda güç, kuvvet ve fayda manalarını taşıyan el motifi, Prehistorik dönemde Orta Avrupa'da çeşitli mağara resimlerinde görülmektedir². Doğu Anadolu Bölgesi'nde Trişin Yaylası Kahn-ı Melikan mevkiindeki üst Paleolitik çağdan kalma kaya resimlerinde bir hayvan figürü üzerindeki sembolik dört parmaklı el motifi de, Anadolu'daki ilginç bir örneği oluşturmaktadır³. Neolitik çağa ait el motifleri de, Çatalhöyük'te oda ve tapınakların duvar resimleri olarak görülür⁴. El motifi geleneği Çatalhöyük'ten sonra Hacılar'da bulunmuş olan çeşitli şekil ve büyüklükteki

¹Tarihi mezarlık alanlarını restore edip, güvenliğini ve bakımını üstlenerek, tarihimize ve kültürümüze sahip çıkan Karakoyunlu Belediye Başkanı Sayın Ziyat Ali Deliktaş'ı yürekten kutluyorum.

² Hans Georg Bandı, *Die Steinzeit*, Kürstder Welt 1960, s.47-50.

³ Muvaffak Uyanık, *Petroglyphs of South-Eastern Anatolia*, Graz 1974, s.36.

⁴ J. Mellaart, "Excavations at Çatal Höyük, 1962, *Second Preliminary Report*", *Anatolian Studies*, C.XII, 1963, s.43-103; Ayrıca Bk. J. Mellaart, "Çatal Höyük A Neolithic Town in Anatolia", Thames and Hudson, London 1967.

keramik kaplar ile⁵, Kara Höyük kazılarında ortaya çıkan stilize buluntular olarak devam eder. El'in Hitit, Sümer ve Babilonya mühürlerinde tamamen mistik bir anlamda kullanıldığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Bunların nazara karşı sihirli bir kuvvet olduğu düşünülebilir⁶.

İslam inancında ise, Hz Muhammed bir gün kızını ziyarete gittiğinde, kızı Fatma ile damadı Ali ve torunları Hasan ve Hüseyin'i mutlu bir şekilde bulmuş ve sevinerek sırtındaki hırkayı çıkararak, hepsini birden sarmıştır. Böylece aynı hırka altında beş kişi toplanmıştır. Tasavvufta buna, abâ altına giren beş kişi anlamına gelen "Al-i Abâ, Pence Ten-i Al-i Abâ veya Pençe-i Al-i Abâ" denmektedir. Beşli anlamını veren "Pençe" aynı zamanda el ve avuç anlamına da geldiğinden, bileğe kadar parmaklar açık ve avuç içini ifade etmektedir. El resmi ise, "Hz. Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin"den oluşan bu beş ismi hatırlattığı gibi, baş parmak Hz Muhammed, şahadet parmağı Ali, ortanca parmak Fatma, diğer iki parmak ise Hasan ve Hüseyin'i sembolize etmektedir⁷. Bu nedenle beş sayısı İslamiyet'te kutsal kabul edilmektedir. Hatta İslam hekimleri önemli eserlerini bu nedenle beş cilt veya hamse şeklinde yazmışlardır. Asırlarca İslam dünyasında da ilaç tabletlerinin üzeri ayetler, hadisler ve el motifleri ile basılmıştır⁸. İran'da "İmamiye" mezhebinde olanların namaz kılarken secde edilen yere koydukları secdegâh taşı denilen Kerbelâ toprağından (pişmiş toprak) yapılmış ve üzerindeki el şekli ile Ali isminin yer adlığı örnek de ilginç bir uygulamayı göstermektedir. El şekli aynı zamanda Müslüman kadınların en kutsalı olan Fatma Ana'nın elini de sembolize etmektedir⁹.

Yukarıda detaylı bir şekilde sembolik ve dinsel yönleriyle açıklamaya çalıştığımız el motifi; mezar taşlarındaki anlamı ile mezarda yatan şahsı temsil etmek amacı ile yapılmış olduğu tahmin edilmekle beraber, yöresel veya dini içerikli bir karakter taşıdıkları da düşünülebilir. El motifi, Peygamber Efendimize ve onun ehli beytine olan sevgisinin bir ifadesi olarak mezar taşlarına işlenmiştir. Mezar taşlarında görülen el motifi aynı zamanda Hz. Hüseyin'in taşıdığı İslam

⁵ Bk. J. Mellaart, *Excavations at Hacilar*, Edinburg 1970.

⁶ Macide Gönül, "Türk Halılarında Sembolik Şekiller", Türk Folklor Araştırmaları, S. 186, İstanbul 1965, s.3631-3634.

⁷ Ayşen Aldoğan, "Anadolu Kültüründe-Sanatlarında Sembolik El Motifi", II. Battal Gazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu (19-21 Ekim 1987), Malatya 1988, s. 26-35.; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözler*, İstanbul 1977.

⁸ N. Bedi Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970.

⁹ Hikmet Tanyu, "Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara 1982.

sancağının yere düşmediğini ve kıyamete kadar bu sancağın ellerde taşınacağını da sembolize eder¹⁰.

Başka bir araştırmaya göre de yöredeki el motifleri, Alevilik inancı ile kutsal beşliyi simgelemektedir¹¹.

Iğdır – Karakoyunlu ilçesinde halk arasında yaygın bir şekilde ifade edilen bilgiye göre de el motifi; mezarda yatan kişinin **maharetli olduğunu, elinden her işin geldiğini, işinde usta olduğunu** gösteren sembolik anlamlara sahiptir¹².

Karakoyunlu Açık Hava Müzesi ve Belediye Mezarlığı'na bulunan ve önem arz eden el motifli mezar taşlarından birkaçını inceleyecek olursak;

1- Hicri 1298 (M. 1881) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olarak ele alınmış olup, baş ucu şahidesinin ön yüzünde kitabe¹³ (Foto : 3), arka yüzünde de el motifi yer almaktadır.

El motifi, baş ucu şahidesinin arka yüzüne sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş ve bilekten sonrası resmedilmemiştir. El izi, oyma tekniğinde ele alınmıştır (Foto : 4).

¹⁰ Timur Sili, “*Taşların Dili*”, Bilig, S. II, Ankara 1996, s. 220-227; Aslı S. Arslan, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri 2005, s. 407; Aslı S. Arslan, *Develi İlçesindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri-Develi 2007, s. 441.

¹¹ Aysen Aldoğan, “*Anadolu Kültüründe-Sanatlarında Sembolik El Motifi*”, II. Battal Gazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu (19-21 Ekim 1987), Malatya 1988, s. 26-35.

¹² Karakoyunlu ilçesi tarihi mezarlık alanında Latin harfli kitabeye sahip el motifli mezar taşı örneklerinden biri 1967 tarihini vermektedir. Günümüze yakın olan bu tarihte ele alınan bu mezar taşında da aynı sembolik anlamlarla el motifinin işlendiği, yine ilçenin ileri gelenleri tarafından ifade edilmiştir.

¹³ Kitabelerin okunmasında yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Süleyman Çaldak ve Arş. Gör. Abdulmuttalip İpek'e teşekkür ederim.

Foto 3 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan Kitabe

Foto 4 : Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El Motifi

Kitabe

1298

Haza Merkad

Merhum Ali Muhammed

Veled-i Ali¹³

۱۲۹۸

هزا مرقد

مرحوم علی محمد

ولد علی

2- Hicri 1315 (M. 1897) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde kitabe (Foto : 5), arka yüzünde de el motifi yer almaktadır.

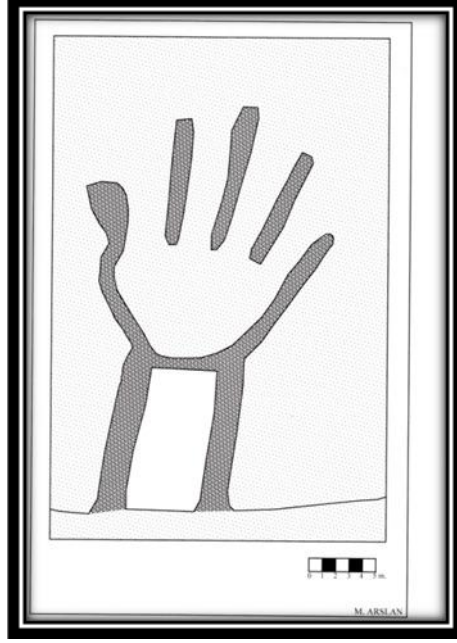

Foto 5 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan Kitabe

El motifi, baş ucu şahidesinin arka yüzüne sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş ve kol hizasından itibaren resmedilmiştir. El izi, derin oyma tekniğinde ele alınmış ve bilek hizası da belirtilmiştir (Çizim : 1, Foto : 6).

Foto 6 : Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El Motifi

Çizim 1 : Mezar Taşının Yer Alan El Motifinin Çizimi

Ayrıca, üçgen formlu şahidenin sağ kenarına da Hicri 1315 (M. 1897) tarihi düşülmüştür.

Kitabe

1315

١٣١٥

Haza Merhum

هزا مرحوم

İzzet

عزت

.....

.....

3-Hicri 1323 (M. 1905) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde kitabe (Foto : 7), arka yüzünde ise el motifi yer almaktadır.

El motifi, baş ucu şahidesinin arka yüzüne sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş; kol kısmı da hemen hemen bütünüyle ve büklüm şeklinde resmedilmiştir. El izi, derin oyma tekniğinde ele alınmıştır (Foto : 8).

Foto 7 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yüzünde Yer Alan Kitabe

Foto 8 : Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El Motifi

Kitabe

1323

Merka d Merhum

Hüseyin

.....

۱۳۲۳

مرقد مرحوم

حسین

.....

4-Hicri 1329 (M. 1911) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde kitabe (Foto : 9), arka yüzünde de el motifi yer almaktadır.

El motifi, dikdörtgen bir panonun içerisinde sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle, oyma tekniğinde işlenmiştir (Çizim : 2, Foto : 10). El izinin hemen

üstünde, yine bir çerçeve içerisinde on dişli bir tarak motifi yer almaktadır (Foto : 10).

Kabartma tekniğinde taşa işlenen tarak motifi, kadın mezarlarında karşımıza çıkan bezemesel ve sembolik uygulamalardan biridir.

Foto 9 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan Kitabe

Çizim 2 : Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El ve Tarak Motifinin Çizimi

Foto 10 : Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El ve Tarak Motifi

Mezar taşları üzerinde görülen tarak bezemesi, ölen kişilerin dokumacı olduğunu düşündürmektedir¹⁴. Ancak Harun GÜNGÖR'ün ifade ettiği bu tarak motifi, halı dokumacılığında kullanılan kirkit motifi olmalıdır. Çünkü, kirkit malzemesinde tutacak yerinin olması gerekmektedir. Bizim örneğimizde ise taş işlenen bu nesnenin herhagi bir yerinde tutacak yeri bulunmamaktadır.

Tarak motifi, kadınların saç taramak için kullandığı nesnelere biri olarak mezar taşlarına işlenmiştir. Dişiliğin simgesi olan tarak, ölen kişinin çok uzun ve güzel saçlı bir bayan olduğunu belirtmektedir¹⁵.

¹⁴Hamza Gündoğdu, “Üzümlü İlçesi ve Çevresindeki Tarihi ve Kültürel Kalıntılar”, Erzincan-Üzümlü /Cimin, Erzincan 2004, s.111-132; Ertuğrul Danık, *Koç ve At Şeklinde Tunceli Mezar Taşları*, Ankara 1990; Haldun Özkan, “Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. XV, Erzurum 2000, s.37-47; Haldun Özkan, “Erzincan-Çayırılı ve Çevresinde Heykel Biçimli Mezar Taşlarından Birkaç Örnek”, VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler, (Editörler: M. Denктаş, Y. Özbek, A. S. Arslan), Kayseri 2002, s.610-619; Harun Güngör, “Kayseri ve Çevresinde Bazı Mezar Taşları”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ankara 1996, s. 32.

¹⁵Timur Sili, “Taşların Dili”, Bilig, S. II, Ankara 1996, s. 220-227; Aslı S. Arslan, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri 2005, s. 420.

Ancak İğdir – Karakoyunlu’da yer alan bu mezar taşıdaki tarak motifi, mezar taşının kitabesinden de anlaşılacağı üzere “Hüseyin” adlı er kişinin mezar taşına aittir. Bu uygulamanın erkek mezar taşında yer alması, ölen kişinin mesleğinin berberlik olduğunu düşündürmektedir.

Kitabe

1329	۱۳۲۹
Haza Merkad	هزا مرقد
Merhum Ali	مرحوم علی
.....

5-Hicri 1333 (M. 1915) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde kitabe (Foto : 11), arka yüzünde ise el motifi yer almaktadır.

El motifi, sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş ve oyma tekniğinde ele alınmıştır (Çizim : 3, Foto : 12).

Kitabe

1333	۱۳۳۳
Haza Merhum	هزا مرحوم
Mağfur	مغفور
Mustafa İbn	مغفور
Allahverdi	اللهوردی

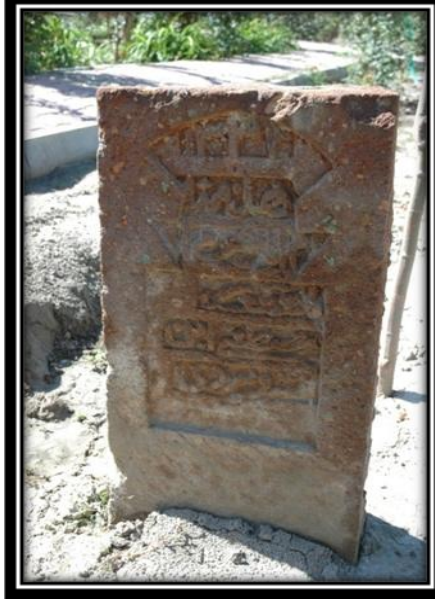

Foto 11 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan Kitabe

Foto 12 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan El Motifi

Çizim 3 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan El Motifinin Çizimi

6-Hicri 1337 (M. 1918) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde bir niş içerisinde kitabe (Foto : 13), arka yüzünde de el motifi yer almaktadır.

El motifi, sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş ve alçak kabartma tekniğinde ele alınmıştır (Foto : 14). Elin parmakları diğer örneklerle göre daha kısa tutulmuş olmakla birlikte kol hizasından itibaren resmedilmiş ve bilek hizası da belirtilmiştir.

Foto 13 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan Kitabe

Foto 14 : Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El Motifi

Kitabe	
1337	١٣٣٧
Haza	هزا
Merkad	مرقا
..... bin	بن
Münir	منير

7-Hicri 1337 (M. 1918) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde dikdörtgen form içerisinde kitabe (Foto : 15), arka yüzünde de el motifi yer almaktadır.

Kitabeden kadın mezarı olduğu anlaşılan mezar taşındaki el motifi, sol elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş ve kabartma tekniğinde ele alınmıştır. El, kol hizasından itibaren işlenmiş ve hemen sol kenarında da Osmanlıca harfler ile ne yazıldığı okunamayan bir ifade yer almaktadır (Çizim : 4, Foto : 16).

Foto 15 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan Kitabe

Foto 16 : Mezar Taşının Arka Yüzünde Arka Yüzünde Yer Alan El Motifi

Çizim 4 : Mezar Taşının Yer Alan El Motifinin Çizimi

Kitabe

Güzelhan

Bint-i Murad

1337

Allah Muhammed

Ali

كوزلحان

بنت مراد

۱۳۳۷

الله محمد

علي

8-Hicri 1359 (M. 1940) tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde kitabe (Foto : 17), arka yüzünde de el motifi yer almaktadır.

Kitabeden kadın mezarı olduğu anlaşılan mezar taşındaki el motifi, sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş ve yüksek kabartma tekniğinde ele alınmıştır. El, bilek hizasından itibaren işlenmiştir (Foto : 18).

Foto 17 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yüzünde Yer Alan Kitabe

Foto 18: Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El Motifi

Kitabe

1359

Haza Merkad

Merhum

Nergiz Bint-i

.....

۱۳۵۹

هزا مرقد

مرحوم

نرگد بنت

.....

9-Latin harfleri ile 1967 tarihli olan mezar taşı, baş ve ayak ucu şahideli olup; baş ucu şahidesinin ön yüzünde Latin alfabesi ile yazılmış kitabe (Foto : 19), arka yüzünde de el motifi yer almaktadır.

El motifi, sağ elin avuç içi yerleştirilmek suretiyle işlenmiş ve alçak kabartma tekniğinde ele alınmıştır. El, bilek hizasından itibaren işlenmiştir (Foto: 20).

Foto 19 : Mezar Taşının Ön Yüzünde Yer Alan Türkçe Kitabe

Foto 20: Mezar Taşının Arka Yüzünde Yer Alan El Motifi

Kitabe
19.6.67
Ali Ekber
Oğlu
Memed Ali
Keskin
R. F (Ruhuna Fatiha)

Taşın yüzeyine kalıp şeklinde çıkartılan el motifleri, Anadolu'da örneğine az rastlanan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz örnek dışında çok sayıda aynı uygulamayı gördüğümüz (Foto : 21-22-23) Iğdır – Karakoyunlu'daki bu el motiflerine benzer bir uygulamayı, Kayseri Zamantı

Irmağı çevresindeki Tomarza ilçesine bağlı Büyük Söveğen Köyü mezarlığında¹⁶ (XIX.yy. sonu, XX.yy. Başı) (Çizim : 5, Foto : 24) ve Kayseri'nin Develi ilçesindeki Yukarı Develi Ağalar mezarlığında¹⁷ da (Çizim : 6, Foto : 25) görebiliriz. Anadolu dışında ise Yugoslavya'da el motifli bir adet mezar taşına rastlanılmış olması, bu geleneğin Anadolu sınırları dışında da sürdürüldüğünü göstermektedir¹⁸.

Bunların dışında İstanbul Karacaahmet Mezarlığı 10. Adada 1793 tarihli bir mezar taşının kitabesi altında da parmakları açık olarak işlenmiş el motifi yer almaktadır¹⁹. Yine aynı mezarlıkta, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yol açmak amacıyla tahrip edilmiş 1767 bir diğer mezar taşında da benzer el motifi görülmektedir. Bu iki mezar taşının da, kitabelerinden yeniçerilere ait olduğu anlaşılmıştır²⁰.

Mezar taşlarındaki el motiflerinin ilginç örneklerine Azerbaycan'da da rastlanmaktadır. Azerbaycan'da Sia mezhebinde el'e "Yadullah" yani Allah eli denilir. Bilek Allah'ı, baş parmak Hz. Muhammed'i, işaret parmağı Hz. Ali'yi, diğerleri Fatma, Hasan ve Hüseyin'i sembolize eder²¹.

El motifi, mezar steli ve lahitlerde de görülmektedir. Eskişehir'de bulunmuş Herodianos'a ait, M.S. III.yüzyıla tarihlendirilen kapı şeklindeki mezar steli, Mısya bölgesinde bulunmuş M.S. II veya III.yüzyıla tarihlendirilen Aurelios Alexandros'un mezar steli ve 1224 tarihli Akşehir Ferruh Şah Mescidi'nin batı cephesinde devşirme malzeme olarak yer alan stelde²² kullanılan el motifleri de kötü ruhlardan korunmayı simgeler. El motiflerinin yer aldığı steller genellikle Frgiya ve Mısya bölgesi için gelenekseldir denilebilir²³.

¹⁶Aslı S. Arslan, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri 2005, s. 244-248.

¹⁷Aslı S. Arslan, *Develi İlçesindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri-Develi 2007, s. 311-314.

¹⁸Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Ankara 1992, Resim 85-86.

¹⁹Ayşen Aldoğan, "Anadolu Kültüründe-Sanatlarında Sembolik El Motifi", II. Battal Gazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu (19-21 Ekim 1987), Malatya 1988, s. 26-35.

²⁰Ayşen Aldoğan, "Anadolu Kültüründe-Sanatlarında Sembolik El Motifi", II. Battal Gazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu (19-21 Ekim 1987), Malatya 1988, s. 26-35.

²¹Hikmet Tanyu, "Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara 1982.

²²Ayhan Bilgili, *Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul 1985, s.56.

²³Ayşen Aldoğan, "Anadolu Kültüründe-Sanatlarında Sembolik El Motifi", II. Battal Gazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu (19-21 Ekim 1987), Malatya 1988, s. 26-35.

Foto 21-22 : Iğdır – Karakoyunlu’da Yer Alan El Motifli Mezar Taşları

Foto 23 : Iğdır – Karakoyunlu’da Yer Alan El Motifli Mezar Taşları

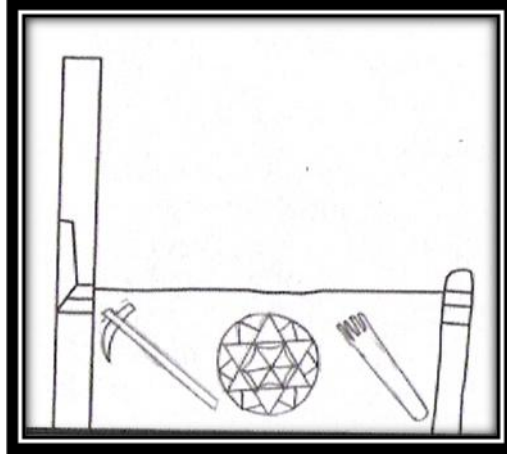
Foto 24 : Kayseri – Tomarza / Büyük Söveğen Köyü Mezarlığındaki El Motifli Mezar Taşı (Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN'dan)

Çizim 5 : Kayseri – Tomarza / Büyük Söveğen Köyü Mezarlığındaki El Motifli Mezar Taşının Çizimi (Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN'dan)

Foto 25 : Kayseri – Develi / Yukarı Develi Ağalar Mezarlığındaki El Motifli Mezar Taşı
(Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN'dan)

Çizim 6 : Kayseri – Develi / Yukarı Develi Ağalar Mezarlığındaki El Motifli Mezar
Taşının Çizimi (Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN'dan)

Yukarıdaki örneklerle kısaca tanıtmaya çalıştığımız İğdır – Karakoyunlu'daki el motifli mezar taşları, ilk cümlelerimizde de ifade ettiğimiz gibi, Türk kültür hayatında, adeta konuşarak bizleri ölüm öncesi hayat hakkında bilgilendiren önemli ve korunması gereken varlıklarımızdır. Mezarda yatan şahsı temsil etmek amacı ile yapılmış oldukları tahmin edilmekle beraber, yöresel veya dini içerikli bir karakter taşıdıkları da çeşitli araştırmacılar tarafından düşünülen bu el motifleri, Peygamber Efendimize ve onun ehli beytine olan sevgisinin bir ifadesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. El motifi aynı zamanda Hz. Hüseyin'in taşıdığı İslam sancağının yere düşmediğini ve kıyamete kadar bu sancağın ellerde taşınacağını da sembolize eder²⁴. Yine Alevilik inancı ve kutsal beşli ile olan bağlantısını kuran araştırmacılar da bulunmaktadır²⁵.

Ancak incelediğimiz örnekler içerisinde günümüze daha yakın tarihli olması nedeniyle, Latin alfabesi ile yazılmış kitabeye sahip olan ve 1967 tarihini veren mezar taşının varlığı ve yöre ileri gelenlerinin ifade etmiş olduğu mezarda yatan kişinin **maharetli olduğu, elinden her işin geldiği, işinde usta olduğu** gibi bilgileri de, bu konuda araştırma yapan diğer bilim adamlarımızın dikkatine sunmakta fayda vardır.

KAYNAKÇA

- ALDOĞAN, Ayşen, “*Anadolu Kültüründe-Sanatlarında Sembolik El Motifi*”, II. Battal Gazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu (19-21 Ekim 1987), Malatya 1988.
- BANDI, Hans Georg, *Die Steinzeit, Kürstder Welt* 1960.
- BİLGİLİ, Ayhan, *Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul 1985.
- DANIK, Ertuğrul, *Koç ve At Şeklinde Tunceli Mezar Taşları*, Ankara 1990.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözler*, İstanbul 1977.
- GÖNÜL, Macide, “*Türk Halılarında Sembolik Şekiller*”, Türk Folklor Araştırmaları, S. 186, İstanbul 1965.

²⁴ Timur Sili, “*Taşların Dili*”, Bilig, S. II, Ankara 1996, s. 220-227.

²⁵ Ayşen Aldoğan, “*Anadolu Kültüründe-Sanatlarında Sembolik El Motifi*”, II. Battal Gazi ve Malatya Halk Kültürü Sempozyumu (19-21 Ekim 1987), Malatya 1988, s. 26-35.

- GÜNDOĞDU, Hamza, “Üzümlü İlçesi ve Çevresindeki Tarihi ve Kültürel Kalıntılar”, Erzincan-Üzümlü /Cimin, Erzincan 2004, s.111-132.
- GÜNGÖR, Harun “Kayseri ve Çevresinde Bazı Mezar Taşları”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ankara 1996, s. 32.
- KARAMAĞARALI, Beyhan, *Ahlat Mezartaşları*, Ankara 1992.
- MELLAART, J., “Excavations at Çakal Höyük, 1962, Second Preliminary Report”, *Anatolian Studies*, C.XII, 1963, s.43-103.
- MELLAART, J., “Çatal Höyük A Neolithic Town in Anatolia”, Thames and Hudson, London 1967.
- MELLAART, J., *Excavations at Hacilar*, Edinburg 1970.
- SAĞIROĞLU ARSLAN, Aslı, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri 2005.
- SAĞIROĞLU ARSLAN, Aslı, *Develi İlçesindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri-Develi 2007.
- SİLİ, Timur, “Taşların Dili”, *Bilig*, S. II, Ankara 1996, s. 220-227.
- ŞEHSUVAROĞLU, N. Bedi, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970.
- TANYU, Hikmet, “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara 1982.
- ÖZKAN, Haldun, “Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. XV, Erzurum 2000.
- ÖZKAN, Haldun, “Erzincan-Çayırılı ve Çevresinde Heykel Biçimli Mezar Taşlarından Birkaç Örnek”, VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler, (Editörler : M. DENKTAŞ, Y. ÖZBEK, A. Sağiroğlu ARSLAN), Kayseri 2002, s.610-619.
- UYANIK, Muvaffak, *Petroglyphs of South-Eastern Anatolia*, Graz 1974.